
Accentul în limba greacă veche

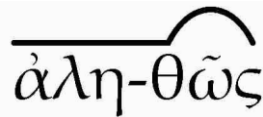

Accentul l-am putea asocia acelei melodicități specifice - variațiilor de ton și intensitate - ce se poate observa când se rostesc cuvinte sau fraze într-o limbă oarecare. Există, pe de o parte, o intonație a frazei, care imprimă acesteia un anumit caracter - interogativ, enunțiativ, exclamativ, sau subliniind o anumită notă afectivă; pe de altă parte, există o intonație a fiecărui cuvânt, care face ca silabele ce compun cuvântul respectiv să nu sune la fel, chiar dacă ele ar fi identice din punct de vedere al fonemelor din care se compun. Ne vom ocupa aici exclusiv de accentuarea individuală a cuvintelor.

Se folosesc trei feluri de accent: ascuțit (´), grav (`), circumflex (~). Pornind de la considerente pur practice, vom încerca să descriem mai jos modul în care fiecare din aceste accente afectează pronunția. Este destul de probabil ca începătorul care consultă felurite manuale de greacă veche, încercând să înțeleagă cum anume funcționează aceste accente, să rămână oarecum nedumerit în ce privește modul concret de aplicare a regulilor respective, căci, cu toate că regulile sunt descrise mai peste tot la fel, rezultatele practice par a fi destul de diferite de la un propunător la altul.

De aceea, îndrăznim explicațiile de mai jos. Ele nu sunt rezultatul unor studii riguroase de fonetică, ci o aplicație practică a regulilor ce se întâlnesc în mai toate manualele de gramatică greacă. În orice caz, modul de aplicare a diferitelor tipuri de accente pare să fie legat în mod destul de riguros un principiu, și anume acela al optimizării efortului/energiei rostirii; se va vedea asta cu destulă ușurință în explicațiile de mai jos.

- Accentul circumflex presupune ridicarea progresivă a tonului pe silaba accentuată și respectiv coborârea tonului până la nivelul inițial, în interiorul aceleiași silabe, după modelul grafic descris mai jos.

- Accentul ascuțit. Vom asimila accentul ascuțit unui accent circumflex care s-ar întinde peste două silabe. Tonul se ridică la începutul silabei care conține accentul, progresiv, dar relativ abrupt, după care scade peste silaba următoare, ceva mai puțin abrupt, ca în exemplul de mai jos.

- Accentul grav. Efectul acestui tip de accent este asemănător celui ascuțit, descris mai sus, cu deosebirea că se inversează unghiurile de urcare, respectiv de coborâre a tonului, iar extensia accentului se manifestă înspre silaba dinaintea silabei accentuate (și nu asupra celei de după ea ca în cazul accentului ascuțit), astfel:

Se poate observa că cele trei feluri de accent sunt foarte asemănătoare: diferența esențială stă în faptul că accentul circumflex se consumă în interiorul unei singure silabe, pe când cele ascuțit, respectiv grav, își extind efectul asupra a două silabe.

Clasificarea silabelor

- (1) Ultima, penultima, antepenultima. Doar acestea trei ne interesează din punctul de vedere al accentuării cuvintelor, deoarece accentul în limba greacă nu poate fi aplicat decât pe una din aceste silabe. În cuvântul διδάσκουσι silaba -σι este ultima, -κου- este penultima iar -δα- este antepenultima. (În acest caz, accentuată este silaba antepenultimă).
- (2) Silabe lungi/Silabe scurte: silabele lungi conțin o vocală lungă sau un diftong; silabele scurte conțin o vocală scurtă. (Silabele ultime care conțin diftongul οι sau αι sunt în general considerate scurte). Astfel, ultima silabă a cuvântului λόγος (-γος) este scurtă, deoarece conține o vocală scurtă; ultima silabă a cuvântului παραβολή (-λή) este lungă deoarece conține o vocală lungă; ultima silabă a cuvântului λόγου (-γου) este de asemenea lungă deoarece conține un diftong. Ne vom aminti cu această ocazie că vocalele η și ω sunt întotdeauna lungi iar ε și ο întotdeauna scurte. Vocalele α, ι și υ pot fi, de la caz la caz, scurte sau lungi.

Reguli generale de accentuare

- (1) Poziția accentelor:
 - (a) accentul ascuțit: în general, pe oricare din ultimele trei silabe;
 - (b) accentul circumflex: în general, pe oricare din ultimele două silabe;
 - (c) accentul grav: numai pe ultima silabă.

Exemple:

- conform acestor reguli, διδάσκουσι ar reprezenta o greșeală de accentuare, accentul în acest caz fiind aplicat mai departe de poziția extremă admisă, adică antepenultima silabă.
 - de asemenea, διδάσκουσι ar fi greșit, deoarece poziția extremă a accentului circumflex este penultima silabă, pe când aici accentul circumflex stă pe antepenultima.
- (2) Accentul circumflex nu poate sta pe o silabă scurtă.

După cum am arătat mai sus, accentul circumflex își consumă efectul în interiorul unei singure silabe; dacă silaba respectivă ar fi scurtă, acest lucru nu s-ar putea realiza în mod rezonabil.

- (3) Dacă ultima silabă este lungă:
 - (a) antepenultima nu poate fi accentuată;
 - (b) dacă penultima este accentuată, accentul ei va fi întotdeauna ascuțit.

Exemple:

- conform (a), άνθρωπου ar fi greșit, deoarece accentul stă pe antepenultima silabă când ultima este lungă. Este însă corect să avem άνθρωπος, άνθρωπον, άνθρωπε sau άνθρωποι, fiindcă în toate aceste cazuri silaba ultimă este scurtă.
- conform (b), άνθρωπου sau άνθρωπω sunt greșite (corect: ανθρώπου, θρώπω).

Se poate ghici chiar și numai din aceste exemple ce anume am vrut să spun mai sus privitor la principiul „optimizării efortului/energiei rostirii”. În primul rând, accentul nu poate fi plasat în poziții mai îndepărtate de sfârșitul cuvântului decât antepenultima silabă. Accentuând un cuvânt ar fi ca și când „ți-ai lua avânt” ca să duci la bun sfârșit rostirea lui. Presupunând că ai plasa accentul mai departe de antepenultima silabă, nu ți-ar mai rămâne suficient suflu pentru a pronunța în mod adecvat ultimele silabe. Apoi, observăm că dacă în procesul de flexiune o silabă devine din scurtă lungă (de exemplu, άνθρωπος - ανθρώπου) accentul se deplasează cu o silabă mai aproape de sfârșitul cuvântului; și din acest fenomen se ghicește grija pentru conservarea suflului de rostire.

- (4) Dacă ultima silabă este scurtă, o silabă penultimă lungă - dacă este accentuată - va avea întotdeauna accent circumflex.

Exemple:

- οὔτος sau οὔτοι ar fi greșite; corect ar fi: οὔτος, οὔτοι;
 - este însă corect să avem astfel de situații: τούτου, τούτω, τούτους, deoarece în aceste cazuri ultima silabă este lungă.
- (5) Accentul pe o silabă ultimă lungă poate fi fie ascuțit, fie circumflex. Această regulă singură nu este suficientă pentru a determina care din cele două posibilități se aplică într-un caz concret oarecare. De exemplu, pe baza acestei reguli, atât ἀδελφοῦ cât și ἀδελφού ar putea fi corecte; și totuși, doar prima variantă este corectă iar cea de-a doua este greșită. Pentru a înțelege asta este nevoie de alte reguli specifice, care se vor învăța la timpul potrivit.
- (6) Accentul ascuțit al ultimei silabe se transformă în accent grav, dacă cuvântul respectiv este urmat de un alt cuvânt, și dacă între acestea nu există vreun semn de punctuație.

Exemple:

- în expresia ἀδελφός ἀποστόλου folosirea accentului ascuțit la primul cuvânt este greșită; corect este să aplicăm accentul grav: ἀδελφὸς ἀποστόλου.
- ἔχει ἀπόστολος ἀδελφόν. Accentul grav al ultimului cuvânt este nepotrivit; corect este să plicăm accentul ascuțit: ἔχει ἀπόστολος ἀδελφόν.

Se va observa că regulile generale descrise mai sus nu sunt suficiente pentru a cunoaște cum se aplică accentuarea în orice situație concretă: ele arată doar limitele în care trebuie să se situeze accentuarea cuvintelor. Cum anume se aplică accentuarea în interiorul acestor limite este descris în parte prin regulile specifice de mai jos, dar în multe situații este nevoie de alte reguli speciale, care se vor învăța la timpul potrivit.

Accentuarea verbelor

Regulă: accentul este recesiv (în general), adică se retrage cât este posibil spre începutul cuvântului, în măsura permisă de regulile generale.

Exemplu:

Cum se accentuează corect forma verbală ἐγίνωσκου? În judecata noastră vom parcurge următoarele etape:

- accentul se va retrage spre începutul cuvântului cât de mult posibil;
- poziția maximă ar fi ἐγίνωσκου; este oare corect? Nu, deoarece regulile generale nu permit poziționarea accentului mai departe de antepenultima silabă (-γι-, în cazul nostru);
- în aceste condiții, ar fi corectă plasare accentului pe antepenultima? ἐγίνωσκου? Nu, deoarece tot regulile generale spun că dacă ultima silabă este lungă, antepenultima nu poate fi accentuată;
- silaba accentuată va trebui deci să fie penultima;
- dar ce fel de accent se va aplica? Circumflex? Ascutețit? ἐγίνῶσκου ar fi greșit, deoarece regulile generale spun că dacă ultima este lungă și penultima este accentuată, accentul acesteia va fi întotdeauna ascutețit;
- accentuarea corectă este deci ἐγίνώσκου.

Accentuarea substantivelor

Regulă: accentul rămâne în poziția și forma sa de bază (așa cum este dat pentru cazul nominativ singular - forma în care substantivele sunt definite în dicționare), în măsura permisă de regulile generale. Modul de accentuare

trebuie deci învățat prin observare pentru fiecare substantiv în parte; odată cunoscută accentuarea formei de bază, accentuarea celorlalte forme se poate determina cu destulă ușurință.

Exemple:

- (1) Cum se va accentua substantivul λογος? Nici regulile generale și nici regula de accentuare a substantivelor nu ne vor ajuta să determinăm dacă forma corect accentuată este λόγος sau λογός. Odată însă ce am aflat cu ajutorul dicționarului că forma corectă este λόγος vom ști că toate celelalte forme ale substantivului (λογου, λογω, λογον, λογε, λογοι, λογων, λογοις, λογους) vor avea accent ascuțit pe penultima silabă. Asta deoarece:
 - regula de accentuare a substantivelor spune că accentul se păstrează în poziția sa de bază câtă vreme nu contravine regulilor generale;
 - regulile generale nu interzic plasarea accentului pe penultima silabă;
 - regulile generale permit doar accentul ascuțit pe o silabă scurtă.
- (2) În cazul substantivului οἶκος considerațiile (a) și (b) de mai sus rămân valabile, dar (c) nu se poate aplica automat deoarece penultima silabă este lungă în acest caz. Poziția accentului rămâne deci aceeași, dar ce fel de accent va fi: ascuțit sau circumflex? Regulile generale spun că dacă ultima silabă este lungă și penultima accentuată, accentul este neapărat ascuțit, dar dacă ultima este scurtă, penultima, dacă este lungă și accentuată, accentul ei va fi întotdeauna circumflex. Celelalte forme ale acestui substantiv vor fi deci accentuate astfel: οἴκου, οἴκω, οἴκον, οἴκε, οἴκοι, οἴκων, οἴκοις, οἴκους.
- (3) ἄνθρωπος. Pentru celelalte forme ale substantivului, ori de câte ori este posibil accentul va încerca să se plaseze pe antepenultima silabă, conform regulii de accentuare a substantivelor. Se vor manifesta însă următoarele restricții:
 - dacă ultima silabă devine lungă, regulile generale de accentuare vor împiedica accentuarea silabei antepenultime; de aceea, accentul se va plasa pe penultima.
 - dacă accentul cade pe silaba penultimă iar ultima este lungă, accentul este neapărat ascuțit.Celelalte forme ale substantivului ἄνθρωπος vor fi deci accentuate astfel: ἀνθρώπου, ἀνθρώπω, ἄνθρωπον, ἄνθρωπε, ἄνθρωποι, ἀνθρώπων, ἀνθρώποις, ἀνθρώπους.
- (4) ὁδός. Poziția accentului nu se va schimba pentru niciuna din celelalte forme ale acestui substantiv, deoarece regulile generale nu restricționează în niciun fel plasarea accentului pe ultima silabă. Rămâne de stabilit doar forma accentului: ascuțit sau circumflex? În cazurile în care silaba ultimă este scurtă, nu este niciun dubiu: accentul va fi ascuțit: ὁδόν, ὁδέ, ὁδοί. Dar dacă este corect să avem ὁδοῦ, ὁδῶ, ὁδῶν, ὁδοίς, ὁδοῦς sau ὁδοῦ, ὁδῶ, ὁδῶν, ὁδοίς, ὁδοῦς, asta nu se mai poate stabili numai pe baza regulilor studiate până acum; este nevoie de reguli specifice, care se vor studia la timpul potrivit.